

Г.М.Теленько

Чернівецький університет

ХУДОЖНЯ ЕВОЛЮЦІЯ АННІ БРОНТЕ В РОМАНІ “НЕЗНАЙОМКА З УАЙЛДФЕЛЛ-ХОЛЛА”

Не лише сучасники Анни Бронте (1820-1849), але й читачі першої половини ХХ століття не брали до уваги творчість самобутньої письменниці: вона сама та її романи й вірші перебували як би у тіні слави її сестри Шарлотти. Проте у 70-80 роки нашого століття цікавість до так званих письменників “другого ряду” стала загальновідомим феноменом. Не лише літературознавці, але й широка читацька аудиторія знайшли у їх творах і високу художність, і гуманізм, і оптимістичне світосприйняття. Позиція А.Бронте (людина — істота неповторна, самобутня, гідна щастя і свободи) дуже імponує читачам і наприкінці ХХ віку.

Всього один рік віддаляє перший (“Аґнес Ґрей” — 1947) та другий (“Незнайомка з Уайлдфелл-Холла”) романи письменниці, проте добре помітна еволюція її як художника-реаліста. У зображенні Англії першої половини ХІХ віку вона, порівняно з першим романом, набагато впевненіше і сміливіше відтворює особливості побуту, життєвої філософії та соціального становища різних класів від столичного аристократа до земельного поміщика, від представника мистецтва до служниці.

У країні, де дворянство займало на той час всі політичні форпости, молода письменниця зосереджується на всебічній критиці його пороків, яка ведеться не лише у сфері етики і моралі, а охоплює достатньо широке коло проблем, показуючи цей клас, так би мовити, “у дії”. У зображенні розбещеного аристократа Артура Хантінґдона та компанії його розгульних друзів Анна Бронте довела, що вона здатна розгорнути сюжет на достатньо широкому часовому (шість років) та просторовому (дія відбувається й у столиці, й у провінції, переноситься з одного місця у інше) відтинку.

Образ головного чоловічого персонажу змальований неоднозначно, з натяком на динаміку розвитку, еволюцію. Зі всіма його пороками він жодною мірою не сприймається як типовий образ романтичного негідника. Його поведінка та ставлення до людей не мають у собі нічого загадкового, бо вмотивовані його соціальною психологією. Він, незважаючи на те, що не дістав систематичної освіти, ще з малих літ добре усвідомив силу тих привілеїв, що їх надало йому без будь-яких умов суспільство. Тому Артур глибоко переконаний у своїй безкарності: він може тримати під замком свою дружину, споувати п'ятирічного сина, влаштовувати п'яні оргії зі знущанням над більш слабкими,

поселяти у себе вдома коханку і ще багато дечого.

Ні Шарлотта, ні Емілія Бронте не здатні були так сміливо зобразити ідеалізовану сучасниками патріархальну англійську сім'ю, як це зробила у "Незнайомці з Уайлдфелл-Холла" Анна. Ця відвага справедливо заслуговує високої оцінки критики, яка і через сто п'ятдесят років після опублікування роману звучить дуже поважно: так, Н.Михальська віддає належне мужності письменниці, здатної в середині XIX віку "зі всією правдивістю розказати історію загибелі і розпаду сімейних стосунків... Розкрити цю таємницю вікторіанського дому було нелегко: про неї вважали за краще мовчати" [3, с.18].

Анна Бронте в другому своєму романі вже здатна ввести в сюжет досить велику кількість персонажів, створюючи тим самим багатий фон, на тлі якого діють герої. Сюжетні лінії у "Незнайомці..." теж незрівнянно більш розгалужені, ніж у першому романі, а їх кількість і пересіченість дають читачеві змогу більш яскраво уявити особливості ситуацій, у яких діють герої. Охарактеризовані завдяки розгалуженому сюжету зусібіч, вони постають більш виразно і переконливо як типові представники своєї епохи.

Новим у романі є також і те, що авторка відважується оперувати в ньому різними часовими площинами і шарами. Завдяки змінам ракурсу оповіді створюється ефект її динамічності, глибини та багатства художньо-стильових та психологічних відтінків. В англійському романі першої половини XIX віку такий тип оповіді ще не прижився і використання його молодюю письменницею свідчить про її готовність до новаторських пошуків.

Набутий досвід прозаїка відчувається також і в тому, як Бронте легко і вільно змінює тональність розповіді, час від часу включаючи в роман іншого оповідача. На перших сторінках це молодий фермер, що живе неподалік від Уайлдфелл-Холла, Гілберт Маркхем. Це у його листах до товариша читаємо про обставини появи у тих місцях молодой жінки з дитиною Хелен Хантінгдон, тієї самої "незнайомки". Однак скоро розповідь візьме на себе героїня, чий щоденник опиниться в руках у закоханого в неї Гілберта. По суті центральна частина сюжету є щоденниковою сповіддю, що надає йому довірливої інтонації та психологічної глибини.

Подібна сповідальність була притаманна вже першому роману Анни Бронте, проте лінійна побудова сюжету не надавала можливості розгорнути характери на ширшому тлі, поглибити їх за рахунок побічних сюжетних ліній. В "Незнайомці з Уайлдфелл-Холла" герої розкриваються у конкретних вчинках, в оцінках з боку інших персонажів, в реакції на дії людей і події життя. Використані також самоаналіз та авторська оцінка: "... *I not only should think it wrong to marry a man that was deficient in sense or in principle, but I should never be tempted to do it; for I could*

not like him, if he were ever so handsome, and ever so charming, in other respects, I should hate him — despise him — pity him — anything but love him” [5, p.111]

Зустрічаємо у романі також і своєрідне багатоголосся: в текст вплітаються і авторська оповідь, і щоденникові записи, і листування, а значить звучать і різні голоси, багаторакурсне трактування однієї і тієї ж події, сюжетної лінії. Завдяки цьому автор дістає можливість цілком логічно, природно ускладнити текст, надати йому більшої глибини, переконливості.

Схильність А.Бронте до роману виховання була помітна вже у “Агнес Грей”, де робилися спроби показати еволюцію поглядів героїні на світ та людей, на принципи та методи виховання. В другому романі авторка вже цілком очевидно спрямовує зусилля на зображення еволюції героїні. В численних деталях і подробицях фіксуються етапи і віхи її розвитку, мотивуються його особливості та рушійні мотиви. Самонадіяна і наївна спочатку, Хелен, пізнавши людську природу, вчиться розрізняти добро і зло, керувати своїми почуттями, приймати рішення, брати на себе відповідальність за долю власну і дитини.

Важливо те, що подібні зміни у характері та поведінці героїні є поступовими, логічно та психологічно вмотивованими, переконливими. Терпелива і покірлива, віддана чоловікові-гульвісі та алкоголіку, Хелен спочатку виглядає безликою вікторіанською героїнею багатьох посередніх романів. Проте з розвитком подій передаються зміни у її внутрішньому світі та свідомості; з плином часу вона переконується, що Артур Хантінгдон не змінить своїх звичок, не покине розгульного життя в компанії таких же, як він сам, нікчем.

Вона добре усвідомлює, що будь-який протест з її боку суспільство засудить як спробу посягнути на священний інститут церковного шлюбу; знає, що навіть найближчі їй люди не в змозі допомогти їй звільнитися від свавілля аморального типа, бо це суперечить законам суспільства. Тому самі соціальні умови, трагізм індивідуальних обставин змусили ніжну і лагідну жінку загартуватись, зміцніти, набратися мужності для рішучих вчинків. Ось як передає Анна Бронте почуття Хелен, що зважилась покинути чоловіка: *“As I bade farewell for ever to that place, the scene of so much guilt and misery, I felt glad that I had not left it before, for now there was no doubt about the propriety of such a step — no shadow of remorse for him I left behind”* [5, p.299].

Спрямувавши свою увагу на головну героїню, письменниця розкриває її образ всебічно і з великою переконливістю. Все у ній з самого початку сюжету привертає максимальну увагу: самотність, незалежність і невимушеність, природність поведінки, самостійність суджень і висновків. Вміло використовується Анною Бронте також і романтична атмосфера покинутості і занедбаності, що оповиває дім, де вони з сином знайшли притулок.

Завданню розкриття образу Хелен підпорядкована композиція твору, який складається з 53 розділів (в "Аґнес Ґрей" їх було 25). Така побудова ускладнена внутрішнім поділом роману на три частини. У першій звучить голос фермера Гілберта Маркхема. Закоханий юнак не може бути об'єктивним у своїх судженнях та висновках: ревниво реагує на контакти жінки, перекичує мотиви її поведінки, робить необґрунтовані висновки. Ця плутанина використана письменницею для стимулювання уваги читача і свідчить про її зрослу майстерність у побудові сюжету і розробці образів.

З 26-го по 44-й розділи промовляє сама Хелен і це найцікавіша, основна частина роману. Щоденник — відома вже на той час в англійській літературі форма оповіді, але під пером авторки вона набирає нових якостей. Щоденникова розповідь Хелен позбавлена сухої об'єктивності та документальної стриманості, оскільки А.Бронте не підпорядковує її стилістичним законам жанру, а надає їй сповідальної пристрасності. У записах героїні знаходимо цікавий нюанс: та частина їх, яка свідомо пишеться нею для Гілберта, втрачає риси переказу подій, набуваючи при цьому характерних особливостей емоційного, сповненого пристрасностей монологу.

Вісім розділів роману — це епістолярна частина сюжету. В ній представлені листи героїв одне до одного, і вона навіть чисто композиційно символізує возз'єднання Гілберта і Хелен: в листи героя до його товариша послання Хелен до її брата включені як широкі цитування. Така продумана і в деталях "працююча" побудова наводить на висновок про зрослу художню майстерність А.Бронте та її вміння використати найменші деталі та можливості засобів виразності для втілення у життя її творчих задумів.

Якщо у першому романі письменниця наголошувала на постійності, рівності характеру Аґнес Ґрей, вбачаючи у цих рисах спосіб вберегтися у життєвих бурях, то образ героїні вже набуває багатомірності. Ми бачимо її на протязі досить значного часового проміжку, коли випробовують її душа і розум, гартується характер, визначаються життєві принципи та приймаються непрості рішення. У кінці роману перед нами мужня людина, що зуміла, жорстоко розчарувавшись, зберегти віру в людей і своїми руками здобула щастя.

Незважаючи на те, що роман завершується традиційно щасливо, Анна Бронте все-таки його сюжетом утверджує тверезий, реалістичний погляд на світ і доводить, що здатна філософськи сприймати життя. Оцінена близькими людьми, оточена любов'ю та розуміння, Хелен у фіналі святкує перемогу, однак авторка наголошує, що найчастіше буває навпаки: благородну, чисту людину чекає важка боротьба із жорстоким світом. Хелен була мужньою — і вийшла з неї переможницею. Вірою в людину сповнений твір А.Бронте і мабуть саме

завдяки цьому він проклав собі дорогу у ХХ вік.

1. *Бронте Энн* Агнес Грей. Незнакомка из Уайлфелл-Холла. — Харьков, 1995
2. *Ивашева В.В.* Английский реалистический роман XIX века в его современном звучании — М., 1974.
3. *Михальская Н.* Третья сестра Бронте// Бронте Энн. Агнес Грей. Незнакомка из Уайлдфелл-Холла. — Харьков, 1995.
4. *Brontë Anne.* Agnes Grey. — Hammondsworth, 1994
5. *Brontë Anne.* The Tenant of Wildfell Hall. — Hammondsworth, 1994.

Стаття надійшла до редколегії 2.12.1999.

Summary

The article deals with Anne Brontë's second novel "The Tenant of Wildfell Hall" (1848) considering it as an important step in the author's artistic evolution. Its composition, the plot and idea, the system of personages and artistic devices prove to be richer and more complicated comparing to her first novel "Agnes Grey" (1847). "The Tenant of Wildfell Hall" is a novel of vivid modernity in its bold treatment of the problem of women's equality and is unforgettable in its intensity, sincerity and psychological truth.

© Г.М.Теленько